

I UVOD

1. Izbor teme

Od kako seže priča o ljudskoj civilizaciji, pominju se i prava ljudi, na jednoj, odnosno ugrožavanje i narušavanje tih prava na drugoj strani. Problemi u vezi sa ljudskim pravima stari su koliko i sama ljudska civilizacija. Nakon Drugog svjetskog rata ovim pitanjem se počinju ozbiljnije i sveobuhvatnije baviti i Ujedinjene nacije, vlade većine demokratskih država, razne nevladine organizacije, a raspravlja se o njemu i na raznim drugim nivoima širom svijeta: na univerzitetima, institutima i raznim forumima.¹

Dajući poseban značaj karakteru ljudskih prava u svijetu, Ujedinjene nacije su na Generalnoj skupštini, 10. decembra 1948 godine, Rezolucijom 217(III) usvojile Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima. Time "građanska i politička prava koja su se do tog vremena nalazila kao sastavni dio ustava uglavnom zapadnoevropskih zemalja, dobivaju međunarodni karakter i postaju zajednička baština čovječanstva."² Već u prvom članu deklaracije stoji da se sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u pravima, to jest „ona su obdarena razumom i svješću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva.”³

Poznato je da demokratija, mir, sloboda, kao i druge osnovne vrijednosti, ne mogu funkcionisati u društvu bez poštovanja prava drugih. Tek sa poštovanjem tuđih ljudskih prava može se pokazati do kog stepena je stigla svijest o postojanju sopstvenih prava.⁴

¹ Branka Kolar Mijatović, Ombudsman u Bosni i Hercegovini, Panevropski Univerzitet "Apeiron", Banja Luka, 2007, str. 19.

² Jasna Bakšić-Muftić, Sistem ljudskih prava, Fond otvoreno društvo BiH-Pravni centar FOD BiH, Sarajevo 2002, str.184

³ Član 1. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima,

⁴ Branka Kolar Mijatović, nav. djelo, str. 20.

Ljudska prava, kao predmet istraživanja, nisu nepoznata u pravnoj nauci, ali se posljednjih godina u centru interesovanja pojavio jedan specifičan institut zaštite ljudskih prava poznat pod nazivom *ombudsman*. U vezi sa ovom institucijom bilo je dosta različitih mišljenja i tumačenja u pravnoj praksi, kod nas i u svijetu, ali ozbiljnih i svestranijih istraživanja u samoj pravnoj nauci, prema našem uvidu, do sada nije bilo mnogo. Tako na jednom mjestu stoji kako je „institucija ombudsmana konsolidovala svoju poziciju na globalnoj skali kao jedan važan sistemski autoritet koji štiti ljudske i građanske slobode i prava, kao i građansku svijest u mnogim zemljama. Na internacionalnom nivou, ona je ustanova u kojoj su konsolidovani demokratija i vladavina prava.“⁵

Naša želja je da ovim radom, dođemo do određenih rezultata koji će na sveobuhvatniji način doprinijeti poimanju ovoga instituta, kako u našoj sredini, tako i u zemljama u okruženju. Takođe želimo ukazati kakvu ulogu ima ombudsman u onim sredinama koje su bile predmet ovoga istraživanja

U državama u kojima se odvijaju tranzicioni procesi, razvoj demokratije je nezaobilazna tema. Ovo opet podrazumjeva i razvoj mehanizama preko kojih i kroz koje će se ti reformski procesi odvijati. Jedan od tih mehanizama je upravo institucija ombudsman, koja štiti građane od raznih oblika zloupotrebe vlasti, odnosno njenog nezakonitog i nepravilnog rada. S razlogom se ističe da „ombudsman posjeduje stvarne i široke reformske kapacitete u odnosu na cjelokupni politički i pravni sistem i realne potencijale za vršenje pozitivnog uticaja na demokratizaciju sistema u cjelini. Ova institucija je naročito u poslednjim decenijama XX vijeka ostvarila punu svjetsku afirmaciju i potvrdila se u različitim uslovima, kao institucija koja je postala važan sastavni dio demokratskih procesa“⁶. Dakako u pitanju su procesi koji su se dešavali u

⁵Commissioner for Civil Rights Protection of the Republic of Poland (Prof. Dr. hab. Andrzej Zoll), International Charter of the efficient Ombudsman, http://members.aon.at/eoi/uk/varia41_uk.htm

⁶Dragan Radinović, Ombudsman i izvršna vlast – Institucija ombudsmana na početku XXI vijeka, “Službeni glasnik”, Savet za državnu upravu Vlade Republike Srbije, Beograd, 2001, str. 24.

zemljama sa različitim državnim, ekonomskim i političkim uređenjima. Ono što je zajedničko svim ovim državama jeste težnja da se uspostavi institucija koja će u okviru ustavnih i zakonskih ovlaštenja na potpuno nov i nezavisan način štiti građanska prava kada su ona ugrožena lošim postupanjem predstavnika izvršne, sudske i zakonodavne vlasti.

Kroz ovaj rad želimo napraviti analizu institucije ombudsmana kao novog instituta u pravnim sistemima zemalja nastalih na teritoriji bivše Jugoslavije. Pored toga želimo vidjeti koliko je ombudsman u sredinama u kojima je konstituisan uspio uticati na „prevaspitavanje“ građana u njihovom sticanju samopouzdanja i spoznaje o značaju ombudsmana koji ih štiti od samovolje državne uprave, te da li je uticao i na promjenu ponašanje upravnih organa.

Analizirajući ovu instituciju, potpuno drugačiju od svih ostalih u sistemu vlasti, želimo konstatovati da je, u većini zemalja u kojima egzistira, to nezavisna i samostalna institucija, u odnosu na izvršnu vlast. Ona se odlikuje profesionalnošću, pristupačna je, poštuje i uvažava građanina. Tačno je rečeno da “ombudsman deluje danas u veoma različitim sistemima i pozitivno utiče na rad službenika javne uprave i u zemljama kontinentalnog prava i tzv. Common Law. Iznikavši u Skandinaviji, dobro se oseća i na Mediteranu, Aziji, Okeaniji. Postao je planetarna pojava, institut koji se razvio brzinom bez presedana”⁷, a što je poznato, u više od dvije stotine zemalja u svijetu.

Interesantno je da je ombudsman zadržao sve suštinske elemente svoga izvornoga identiteta tako da je identično njegovo ponašanje u zaštiti prava i sloboda građana u svim zemljama u kojim postoji. Upravo po tome se i razlikuje od svih drugih institucija sistema, a građani ga doživljavaju kao istinsku demokratsku instituciju.